

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ, КРАЇНАХ ЄВРОПИ, США ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

КУШНЄРЬОВ Віталій Миколайович - аспірант наукової лабораторії дослідження проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

УДК 341.645

DOI 10.32782/LAW.2020.2.16

У статті здійснено аналіз кримінального процесуального законодавства країн Європи, США та Великобританії в частині визначення строків досудового розслідування. Визначено, що в провідних європейських державах чітко не визначені строки досудового розслідування. Визначено, що кримінальне процесуальне законодавство США та Великобританії взагалі не регламентує строки проведення попереднього слідства, а ставить на першу ланку не швидкість розслідування, а якість його проведення (збирання доказів). Аргументовано, що надання повноважень слідчому судді або прокурору визначити строки проведення досудового розслідування в умовах сьогодення призведе до зловживання такими повноваженнями, що негативно буде впливати на якість досудового розслідування та його швидкість.

Ключові слова: строки, досудове розслідування, попереднє слідство, збирання доказів, слідчий суддя, прокурор.

Вступ

У сучасному кримінальному процесі України процесуальні строки виступають як дієвим засобом, що сприяє забезпеченню швидкого розслідування і судового розгляду (як одного із завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 чинного КПК України) [7], так і гарантією захисту конституційних прав і свобод учасників кримінального провадження.

Процесуальні строки закріплюються щодо всіх стадій кримінального провадження, визначаючи їх тривалість та порядок

проведення у них процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень. При цьому процесуальні строки є невід'ємним складовим елементом кримінально-процесуальної форми і механізму кримінально-процесуального регулювання, оскільки виступають юридичними засобами регулювання кримінально-процесуальних відносин.

На теперішній час переважна більшість скарг до Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) надходить з приводу довготривалості розслідування кримінальних правопорушень. Однією із стадій кримінального провадження, в яких ЄСПЛ визначає тривалість розслідування, є досудове розслідування. Хоча КПК України визначає чіткі межі досудового розслідування, необхідно проаналізувати кримінальне пресувальне законодавство зарубіжних держав у частині визначення строків досудового розслідування, щоб визначити, чи відповідає регламентація строків положенням КПК провідних держав Європи та світу.

Стан дослідження

Кримінальне процесуальне законодавство зарубіжних країн досліджували такі вчені, як Л. В. Майорова, В. М. Махов, М. Г. Стойко, О. Я. Сухарева, Н. В. Ткачова, А. С. Шагіняна. Дослідження питань регламентації строків досудового розслідування здійснювали такі вчені, як О. П. Кучинська, Г. І. Сисоєнко, А. П. Гуляєва, І. В. Маслов, С. Б. Фомін та ін.

Метою статті є дослідження строків досудового розслідування за кримінальним процесуальним законодавством країн Європи, США та Великобританії.

Виклад основного матеріалу

Одним з важливих елементів забезпечення прав і свобод людей під час кримінального провадження є строки досудового розслідування (дівання, попереднього слідства, попереднього розслідування, кримінального розслідування тощо). Так, конкретні строки досудового розслідування зазначені у КПК РФ (ст. 162 – строк попереднього слідства не повинен перевищувати 2 місяців, однак може бути продовжений до 3 та 12 місяців. Дівання проводиться впродовж 30 днів, скорочене дівання проводиться впродовж 15 днів. Загальний термін дівання може бути продовжений до 60 днів), КПК Білорусі (ст. 190 – рішення щодо порушення кримінальної справи може бути прийняте впродовж 3 днів, але цей строк може бути продовжений до 10 днів, до 1 та 3 місяців. Попереднє слідство повинно бути закінчено в 2-місячний строк, але може бути продовжено до 3 та 6 місяців. Строк попереднього слідства може бути продовжений до закінчення 6-місячного терміну, однак таке продовження відбувається лише Генеральним прокурором, Головою Слідчого комітету, Головою Комітету державної безпеки, чи їх заступниками), КПК Вірменії (ст. 197 – дівання проводиться впродовж 10 днів. Попереднє слідство повинно бути закінчено впродовж 2 місяців. При цьому такий строк може бути продовжений прокурором на невизначений строк), КПК Австрії (ст. 108a – загальний строк попереднього провадження становить 3 роки, та може бути продовжений на 2 роки. При цьому прокурор зобов'язаний звітувати до суду про причини довготривалості розслідування), КПК Болгарії (ст. 234 – розслідування проводиться впродовж 2 місяців, але строк може бути продовжений прокурором), КПК Італії (ст.ст. 405-407 – строк розслідування становить 6 місяців, може бути продовжений до 12, 18 та 24 місяців в залежності від складності справи та тяжкості скоєного злочину), КПК Польщі (ст. 309 – розсліду-

вання повинно бути закінчено впродовж 3 місяців. Такий строк може бути продовжений прокурором), КПК Чехії (ст. 167 – поліцейське розслідування проводиться впродовж 2 та 3 місяців, залежно від підсудності справи. Такий строк може бути продовжений прокурором з одночасним звітуванням перед судом про причини довготривалості розслідування).

Окремої уваги потребують процесуальні строки досудового розслідування визначені в кримінальному процесуальному законодавстві США, Великобританії, Франції та Молдови. У США попереднє розслідування не має чіткої процесуальної регламентації, а отже, строки розслідування не визначені. Відповідно до положень правила № 32 Федеральних правил кримінального процесу США провадження щодо обвинуваченого, який був арештований, повинно бути направлено до суду не пізніше 130 днів (4 місяців та 2 тижнів) [11]. Таким чином, можна стверджувати, що строк попереднього (досудового) розслідування в США щодо особи, яка знаходиться під вартою, повинно тривати не більше 4 місяців без можливості його продовження. Що стосується попереднього розслідування у Великобританії, то воно певним чином схоже на розслідування у США. У Великобританії, як і в США, строки попереднього розслідування чітко не визначені. Основний нормативно-правовий акт, який регламентує процедуру розслідування є Закон «Про Розслідування» 1996 року Проте, конкретних процесуальних строків щодо попереднього розслідування злочинів у законі не визначено. Крім того, у КПК Великобританії також не визначено процесуальних строків попереднього розслідування, оскільки він направлений на регламентацію стадії судового розгляду [1]. Відсутність строків попереднього розслідування обумовлено тим, що судові органи США та Великобританії прискіпливо ставляться до всіх процесуальних дій, що були здійснені на стадії попереднього розслідування. Навіть найдрібніші порушення процедури розслідування призводить до прийняття виправдувального акту. Таким чином, якість збирання доказів на стадії попереднього слідства негативно впливає на

його швидкість, однак позитивно впливає на достовірність та допустимість доказів, що, у свою чергу, забезпечує виконання завдань кримінального провадження.

Також необхідно розглянути положення КПК Франції щодо процесуальних строків досудового розслідування. Відповідно до положень КПК Франції на досудовому етапі проводиться дізнання та попереднє слідство. Дізнання починається з моменту виявлення правопорушення та закінчується моментом порушення прокурором кримінального переслідування. При цьому дізнання може бути проведено в невизначений термін. Що стосується попереднього слідства, то його проводить слідчий суддя, який встановлює строк такого розслідування [8]. Слідчий суддя здійснює будь-які слідчі дії для встановлення істини по справі. Крім того, оскільки він сам встановлює строки розслідування, він ними не обмежується, оскільки завжди зможе їх змінити. Таким чином, попереднє слідство повністю знаходиться «у руках» слідчого судді. Проте, якщо впродовж 4 місяців слідчий суддя не виконав жодної слідчої дії, то голова слідчої палати вилучає у слідчого судді матеріали провадження та передає їх на розгляд до слідчої палати [8]. А якщо слідчий суддя проводить на належному рівні попереднє слідство, то по його завершенню, він інформує сторони провадження про закінчення розслідування. Упродовж 20 днів вони подають клопотання про проведення певних слідчих дій. По закінченню 20-денного строку слідчий суддя направляє справу прокурору. Останній упродовж 3 місяців (якщо обвинувачений знаходиться під вартою, то впродовж 1 місяця) вивчає матеріали справи та приймає рішення щодо закриття провадження, продовження розслідування чи направлення справи до суду [8]. При цьому рішення прокурора для слідчого судді має рекомендований характер. Отож, можна стверджувати, що відповідно до положень УПК Франції строк попереднього розслідування чітко визначений лише після того, як слідчий суддя закінчить проводити розслідування. Однак, таке розслідування може тривати дуже довго.

Ще одним цікавим випадком з приводу визначення строків досудового розслідування є положення КПК Молдови. Так, відповідно до ст. 259 КПК Молдови кримінальне переслідування здійснюється в розумний строк. Строк розслідування по конкретній справі встановлює прокурор з урахуванням складності справи та поведінки учасників кримінального процесу. Що стосується початку кримінального переслідування, то рішення про початок такого переслідування приймається впродовж 30 днів з моменту отримання інформації про правопорушення, про що складається постанова, яка разом з матеріалами справи направляється прокурору впродовж 24 годин. Прокурор після отримання такої постанови негайно повинен визначити строк кримінального переслідування по даній справі [5]. Таким чином, можна стверджувати, що єдиним строком, що передбачений КПК Молдови з приводу регламентації строків кримінального переслідування (досудового розслідування) є період з моменту отримання інформації про правопорушення до моменту прийняття рішення про кримінальне переслідування, що триває не більше 30 днів. Після закінчення розслідування матеріали справи направляються прокурору. Останній упродовж 15 днів з моменту отримання справи повинен її вивчити та прийняти рішення щодо додаткового розслідування, закриття кримінальної справи чи направлення справи до суду. Якщо обвинувачений тримається під вартою або домашнім арештом, то прокурор направляє справу до суду не пізніше, ніж за 10 днів до закінчення строку арешту [5].

На відміну від вищевказаних держав, у деяких державах кримінальне процесуальне законодавство чітко не регламентує процесуальні строки досудового розслідування. Кримінальне процесуальне законодавство таких держав, як ФРН, Латвії, Естонії, Норвегії, визначає, що досудове розслідування повинно бути проведено в найкоротші строки [3; 4; 6; 9], а КПК Грузії передбачає проведення розслідування в розумні строки [2].

Висновки

Проаналізувавши кримінальне процесуальне законодавство зарубіжних держав у частині визначення строків досудового розслідування (дівання, попереднього слідства, попереднього розслідування, кримінального розслідування тощо), можна стверджувати, що в провідних європейських державах чітко не визначені строки досудового розслідування. Якщо взяти до уваги країни англо-саксонської правової сім'ї – США та Великобританію, то їх кримінальне процесуальне законодавство взагалі не регламентує строки проведення попереднього слідства, а ставить на першу ланку не швидкість розслідування, а якість його проведення (збирання доказів). Таке рішення обумовлює, по-перше, якість збирання доказів (належність, допустимість, достовірність) та, по-друге, відсутність порушень процесуальних процедур під час розслідування. Однак, на нашу думку, така концепція щодо визначення строків досудового розслідування є неприйнятною для нашої держави. Це підтверджується тим, що по-перше, найбільша кількість скарг у ЄСПЛ проти України надходить з приводу недотримання розумних строків під час кримінального провадження, а відсутність чітко визначених строків призведе до збільшення таких випадків на стадії досудового розслідування зокрема. По-друге, враховуючи судову статистику за останні роки, можна стверджувати, що кількість виправдувальних актів зменшується, а отже, якість проведення досудового розслідування підвищується [10].

Враховуючи досвід європейських держав щодо визначення строків досудового розслідування, зокрема Франції та Молдови, можна стверджувати, що надання повноважень слідчому судді або прокурору визначати строки проведення досудового розслідування в умовах сьогодення призведе до зловживання такими повноваженнями, що негативно буде впливати на якість досудового розслідування та його швидкість.

На сьогодні у КПК України чітко визначені процесуальні строки проведення досудового розслідування, проте, на нашу думку, вони є недосконалыми і потребують змін. Так, що стосується часу на вне-

сення відомостей у ЄРДР, то відповідно до ч.1 ст. 214 КПК України слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. У статті зазначено, що слідчий, прокурор вносять відомості з отриманої інформації, що може свідчити про вчинене кримінальне правопорушення. Однак на практиці не завжди вистачає 24 годин, щоб встановити ознаки злочину в певних діяннях. А розслідування кримінальних проваджень щодо можливо вчинених злочинів потребує часу, сил та коштів. На нашу думку, 72 години вистачить для того, щоб у більшості випадків визначити, чи є в діянні ознаки злочину, чи немає. Це дасть можливість більш повно провести так звану «дослідчу перевірку», зменшить кількість «безперспективних» кримінальних проваджень, розвантажить роботу слідчих, що дасть можливість зосереджувати сили та засоби на розслідуванні реальних злочинів.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс Великобританії. URL: <http://www.legislation.gov.uk/id/uksi/2015/1490>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс Грузії. URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/29/France/show>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс Естонії. URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/33/Denmark/show>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс Латвії. URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/19/Kyrgyzstan/show>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс Молдови. URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/19/Kyrgyzstan/show>.

line.org/documents/section/criminal-codes/country/14/Malta/show.

6. Кримінальний процесуальний кодекс Норвегії. URL: <https://www.legislation-line.org/documents/section/criminal-codes/country/11/North%20Macedonia/show>.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.

8. Кримінальний процесуальний кодекс Франції. URL: <https://www.legislation-line.org/documents/section/criminal-codes/country/30/Finland/show>.

9. Кримінальний процесуальний кодекс ФРГ. URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/28/Germany/show>.

10. Судова влада України – Судова статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.

11. Федеральні правила кримінального процесу США. URL: <https://www.legislation-line.org/documents/section/criminal-codes/country/54/Ukraine/show>.

SUMMARY

The article analyzes the criminal procedure legislation of Europe, the United States and the United Kingdom in terms of determining the timing of pre-trial investigation. It is determined that in the leading European states the terms of pre-trial investigation are not clearly defined. It is determined that the criminal procedure legislation of the USA and Great Britain does not regulate the terms of the preliminary investigation at all, but puts in the first place not the speed of the investigation, but the quality of its conduct (gathering of evidence). It is argued that granting the investigating judge or prosecutor the power to determine the timing of a pre-trial investigation in the current context would lead to an abuse of such authority that would adversely affect the quality of the pre-trial investigation and its speed.

Key words: terms, pre-trial investigation, preliminary investigation, collection of evidence, investigating judge, prosecutor.